

# PROBLÉM ČESKO-SLOVENSKEJ VZÁJOMNOSTI V CHÁPANÍ M. HODŽU

KAROL KOLLÁR, Filozofický ústav SAV, Bratislava

KOLLÁR, K.: The Problem of Czecho-Slovak Mutuality as Seen by M. Hodža.  
*Filozofia* 45, 1990, No. 5, p. 530—539.

In the paper the development of conceptions of a prominent Slovak theoretician, publicist and politician M. Hodža of the Czecho-Slovak issue in the period of the first twenty years of this century is outlined. This period represents a second creative phase of Hodža's theoretical activity. In the paper sources of ideas of Hodža's conception of the „unified Czechoslovak nation (Masaryk's realistic philosophy), his attitudes to Slovak as an independent literary language, which were significant indicators of Hodža's conceptions of Czecho-Slovak relationship, are analyzed.

M. Hodža ako jeden z prívržencov a mladších predstaviteľov hlasistického hnutia vychádzal vo svojej spoločensko-politickej i teoretickej práci zo základných princípov hlasizmu: zdôrazňoval zásadu konkretizmu, aktivizmu a „drobnej práce“, zameranej na budúcnosť, demokratizáciu polofeudálnych spoločenských pomerov v Uhorsku. V zmysle hlasistickej ideovej koncepcie sa pripájal k snahe o ozdravenie a aktivizáciu národného, politického, kultúrneho, ako aj hospodárskeho života na Slovensku už pred vytvorením samostatnej Československej republiky. V základných princípoch sa stotožňoval s Masarykovým filozofickým realizmom, z ktorého vlastne vyplýval celý program hlasistického hnutia.

Hodžove názory sa vo svojich hlavných črtách priblížili Masarykovým stanoviskám najmä v druhom období jeho teoretickej a politickej aktivity, t. j. v rokoch 1906—1918.<sup>1</sup> Najmä v období pred prvou svetovou vojnou sa Hodža s Masarykom takmer úplne identifikoval v otázke tzv. malého národa. Pravda, nemožno tvrdiť, že Milán Hodža z Masaryka dôsledne a od počiatku vychádzal; čerpal totiž z viacerých ideových zdrojov. Jeho prístup k súdobej spoločenskej realite však jasne korešpondoval s Masarykovými postojmi. Hodžove názory na Masarykovu sociálnu filozofiu sa týkali najmä problematiky Masarykovej realistickej koncepcie. Bližšie ich rozviedol v obsiahlom článku *Realizmus u nás*, ktorý vyšiel v *Hlase* v r. 1904. Píše v ňom o troch smeroch, ktoré ovplyvňujú moderné (vtedajšie) politické myslenie: sú nimi konzervativizmus, liberalizmus a socializmus. Všetky tri uvedené smery Hodža postupne odmieta ako nevhodné pre slovenský národ, pre jeho spoločenský a najmä hospodársky pokrok.

<sup>1</sup> V štúdií venujeme pozornosť najmä Hodžovým názorom a ich vývinu na česko-slovenskú otázku práve v druhom období jeho tvorivej aktivity, ktoré považujeme za teoreticky významné. V centre jeho záujmu v tomto období stál najmä vzťah Čechov a Slovákov, ako aj formulovanie princípov agrárnej demokracie.

V realizme hlasistov a v Masarykových prácach Hodža hľadal najmä inšpiráciu a návod na prekonanie národnej pasivity na Slovensku, takže možnosti, ako na Slovensku realizovať zásady aktívnej národnej politiky.

Hoci Hodža v podstate prijímal názory Masaryka a hlasistov na realizmus a používal ich terminológiu, líši sa od nich tým, že kladol i pri propagovaní „drobnej práce“ omnoho väčší dôraz na roľníctvo a slovenský vidiek.

Hodžovi v Masarykových prácach imponovalo najmä to, že Masaryk upozorňoval na hodnoty, ktorých nositeľmi môžu byť rovnako veľké i malé národy. Taktiež mu konvenovalo aj odmietanie možnosti revolučnej premeny spoločnosti, ktorú hlásal marxizmus. V Masarykovej realistickej filozofii nachádzal okrem iného aj teoretické zdôvodnenie historických možností (malého) slovenského národa.<sup>2</sup>

Hodžova sociálno-filozofická koncepcia, jeho predstava obrody slovenského národa, najmä zdôrazňovanie potreby úzkej spolupráce s českým národom, mala skutočne veľmi blízko k hlasistickému hnutiu. Milan Hodža sám sa k hlasistickému hnutiu hlásil, išiel však relatívne samostatnou cestou v politickej oblasti, čoho výrazom bolo, že otázky národa, národných dejín a česko-slovenskej vzájomnosti a nacionalizmu chápal v bezprostrednej spojitosti s problémami politickými a hospodárskymi, kultúrnymi a jazykovými.

Hodža si súvislosť národnostnej otázky s hospodárskym životom krajiny zreteľne uvedomoval. V Slovenských listoch o tom písal už v roku 1898 v článku *Hospodárska politika*: „Pod zámienkou boja proti panslavizmu hatený je náš hospodársky rozvoj a pod rukou výdatne sú podporované cudzopasnícke živly, ktoré podkopávajú šlachetnú prácu slovenských ľudí. Maďarskej vláde záleží na tom, aby milióny ľudí vyšli na mizinu, aby ich tak ľahkým činom zaplietla do siete maďarizácie. Toto je rozlúštenie tej otázky, prečo naša vláda zúri proti hospodárskejmu vývinu na Slovensku“ (2, s. 10—11).

Názor, že národ má byť hospodársky samostatný, aby dosiahol aj politickú slobodu, rozvíjal Hodža počas celého predvojnového obdobia svojej novinárskej a politickej činnosti.

Spoluprácu s Čechmi Hodža pokladal od začiatku svojej politickej a novinárskej činnosti za nevyhnutnú a podstatnú z hľadiska národnostného zápasu Slovákov, smerujúcich k vyslobodeniu spod jarma národnostného útlaku a s ním spojenej aj väčšej sociálnej biedy. V období pred prvou svetovou vojnou bolo možné hodnotiť Hodžove názory na potrebu spojenia Slovákov s Čechmi ako progresívne, pretože objektívne prispievali k duchovnému a k sociálno-ekonomickému obrodeniu prísluš-

<sup>2</sup> Blížšie sme sa problematike ideového vplyvu realistickej filozofie T. G. M. na teoretickú aktivitu M. Hodžu venovali v štúdií *Sociálno-filozofické názory M. Hodžu*. (9, s. 542—549).

níkov slovenského národa, k ich výraznejšiemu národnému sebauvedomeniu. Paradoxné však je, že jeho výzvam k spolupráci s českým národom — presnejšie, s českým meštiactvom — nechýbala istá opatrnosť a rezervovanosť. Hodža si dobre uvedomoval reálnu silu českého kapitálu a slabosť jeho potenciálnych spojencov — slovenských podnikateľských kruhov, ktoré by sa ako ekonomicky slabší partner ľahko ocitli v subordinovanej pozícii. V konkurenčnom zápase o trh by im už potom nepomohli vzletné výzvy k slovanskej či česko-slovenskej vzájomnosti.

K nejednotnosti a k pragmatickému obmieňaniu Hodžových názorov na vzťah Čechov a Slovákov ešte viac prispela myšlienka „jednotného československého národa“, ktorá v období predmníchovskej Československej republiky vyústila až do čechoslovakizmu ako politickej platformy.

Myšlienku jednotného národa Čechov a Slovákov Milan Hodža rozvíjal už od konca minulého storočia, kedy v novinovej rubrike *Obzor politický*, publikovanej v prvom ročníku Hlasu už v júni r. 1899, sformuloval tézu, podľa ktorej o Čechoch a Slovákoch bude treba hovoriť ako o „jednotnom národe etnografickom“. I keď ide o veľmi konfúzny pojem, je treba vziať do úvahy fakt, že jeho autor v tom čase mal iba dvadsaťjeden rokov. Podstata pravdepodobne spočíva v tom, že túto ideu sformuloval na základe úvah o veľmi blízkych črtách slovenského a českého etnika.

Táto myšlienka mala demonštrovať životaschopnosť a perspektívnosť existencie Slovákov ako časti „československého národného celku“. „Za hranicami máme spojenca jediného“, píše v uvedenom článku M. Hodža, „to je náš spojenec — alebo lepšie rečeno ochranca — kultúrny, s nímž tvoríme jednotný národ etnografický, česko-moravsko-sliezske čiastky národa československého. Naša budúcnosť je v našej vlastnej sile, podporovanej tak našimi politickými, ako i našimi kultúrnymi spojencami“ [1, s. 93].

Slováci a Česi teda podľa Hodžových názorov z prelomu storočia tvoria „jednotný národ etnografický“.

V tejto súvislosti stojí za povšimnutie, že Hodža sa vtedy zároveň nechcel celkom bezvýhradne a dôsledne vzdať ani predstavy uhorského štátu ako politického celku. Nedovoľovalo mu to napokon ani jeho usilovanie o priazeň následníka rakúskeho trónu, ani jeho predstavy o federalizovanom Uhorsku. Hodža v tom čase ešte nepredpokladal — ako to napokon nepredpokladala ani veľká väčšina politicky činných Slovákov tých čias —, že by v dohľadnej dobe mohol a mal vzniknúť samostatný česko-slovenský štát, a preto sa usiloval aj na tzv. slovenskú otázku odpovedať, resp. nájsť jej riešenie v rámci existujúceho štátoprávného usporiadania.

Východisko našiel v kompromisnej teoretickej konštrukcii, podľa ktorej v Uhorsku síce existuje jednotný uhorský národ, ale iba ako

„jednotný národ politický“, ktorý je zjednotený len na báze štátnej organizácie.

„Jednotný národ politický“ teda nemá v Hodžovej interpretácii takmer nič spoločné (z hľadiska podstatných princípov, na základe ktorých sa utvára a na základe ktorých existuje) s „jednotným národom etnografickým“. Je len zrejmé, že z vedeckého hľadiska je i použitie pojmu „národ“ v súvislosti s takto pochopeným „jednotným národom politickým“ celkom neprimerané a nesprávne.

Po vytvorení samostatnej Československej republiky v r. 1918 sa Hodža opäť musel — aj z hľadiska svojich vysokých spoločensko-politických funkcií — venovať pokusom odpovedať na problém národa vôbec a zvlášť na problém koexistencie Slovákov a Čechov v jednotnom štátnom celku.

Milan Hodža sa tu opätovne púšťa do slovnej a pojmovej ekvilibristiky. Pre zmenu tvrdí, že idea „jednotného politického národa“ sa dá oprávnené a s „politicko-propagandistickým úspechom“ aplikovať aj na česko-slovenské vzťahy v samostatnom štáte. Vychádza v tomto období z názoru, že „myšlienková konštrukcia československej jednoty musí počítvať aj s mravnými, historickými a psychologickými predpokladmi u všetkých, ktorým chce dať národnú alebo politickú konštrukciu“ (3, s. XXVIII.). Upozorňuje tiež na to, že medzi národným vývinom Čechov a Slovákov je množstvo diferencií, že formovanie slovenského národa má svoje kultúrne a psychologické špecifiká, ktoré v sebe môžu obsahovať a aj obsahujú zárodky viacerých neporozumení medzi Čechmi a Slovákmí.

Podľa názorov M. Hodžu z tohto obdobia, ktoré vrcholilo v tridsiatych rokoch, Slováci sú síce samostatným národom, ale iba v tom zmysle, že tvoria „historicky daný mravný celok“. To znamená, ako povedal Hodža v jednej zo svojich prednášok v r. 1934<sup>3</sup>, že „aj Slováci sa musia prepracovať všetkými vývojovými etapami nacionálnej konštruktívnej tvorivosti. Preto je nutná slovenská literatúra, slovenské umenie a aktívny podiel slovenských ľudí na vlastnej civilizácii, i technickej“ (3, s. XXXII.—XXXIII.).

V tomto svojom vystúpení M. Hodža pripúšťal síce prijatie koncepcie samostatného slovenského národa a „slovenského nacionalizmu“, ale vždy len v abstraktnej podobe akéhosi „mravného princípu“, keď tvrdil, že „konštruktívny slovenský nacionalizmus nie je štátu nepriateľom, ale jeho spolubudovateľom. Ide o to, aby nebol formulovaný politicky, lebo tak by skutočne viedol k politickej separácii a k hovorom o slovenskej národnej zvrchovanosti, ktoré sú proste frivolnou hrou s existenciou Slovenska. Teda slovenský nacionalizmus ako mravný princíp, ale za všetkých okolností jednotný československý národ poli-

<sup>3</sup> Išlo o prednášku z 9. mája 1934, prednesenú v klube „Prítomnosť“ na tému *Nie centralizmus, nie autonomizmus, ale regionalizmus v jednotnom politickom národe*.

tický. V praktickej politike to znamená nie centralizmus, ani nie autonómiu, ale štátno-politicko-národnú jednotu a regionalizmus s administratívnou samosprávou“ (3, s. XXXIII.).

Celkove však možno hodnotiť Hodžove názory na vzájomný vzťah slovenského a českého národa ako plné nepresností a závažných rozporov, ako názory, ktoré sa menili často v priamej a bezprostrednej závislosti od vonkajších sociálno-politických okolností. Zdá sa, že Hodža nedokázal pochopiť pojem národa v komplexnosti jeho atribútov, resp. znakov, ale vždy spomedzi nich vyberal iba niektoré — zámerne tie, ktoré vyhovovali jeho politickým záujmom. Jeho rozlišovanie „etnografického“ a „politického“ národa možno preto chápať iba ako pomocné a účelové.

Hodžovo chápanie národa ako „jednotného etnografického národa“ alebo v zmysle „jednotného politického národa“ nespĺňalo podmienky, ktoré vymedzujú národ ako konkrétny spoločensko-historický fenomén. Bolo do istej miery ovplyvnené Masarykovým prístupom k problematike národa, najmä tým jeho názorom, podľa ktorého vznik samostatného Československa nemá vytvárať priestor pre spolunažívanie dvoch rovnoprávných národov, ale má byť iba prostriedkom pre návrat Slovákov „do lona“ spoločného života v rámci „jednotného československého národa“.

Na podporu podobného prístupu k otázke národných vzťahov medzi Čechmi a Slovákmí Milan Hodža vypracoval teóriu „rozkladu jednotného československého národa na dve národné individuality“.

Ako sme už naznačili, vývin názorov M. Hodžu na vzťah Čechov a Slovákov (od hlásania potreby politickej, kultúrnej a hospodárskej spolupráce až po ostro „československý“ (či presnejšie „čechoslovakistický“) postoj v otázke národa) prešiel viacerými vývinovými štádiami a nikdy nebol celkom jednoznačný, nikdy nebol bez vnútorných protirečení. Citlivým barometrom Hodžových názorov na česko-slovenské vzťahy boli aj jeho postoje k slovenčine ako samostatnému spisovnému jazyku.

Po prvý raz ich výraznejšie formuloval v polemike so Samuelom Czambelom, slovenským jazykovedcom, ktorý kodifikoval modernú spisovnú slovenčinu v dielach *Slovenský pravopis* (1880) a *Rukoväť spisovnej reči slovenskej* (1902). V tejto publikácii okrem opravy chýb dovtedy platnej tzv. hodžovsko-hattalovskej normy spisovnej slovenčiny Czambel vymedzil zásady preberania slov z češtiny a ruštiny do slovenskej reči. S. Czambel ako redaktor budapeštianskych vládnych *Slovenských novín* svoje jazykovedné výskumy robil s istou podporou maďarských oficiálnych politických kruhov — sám bol povolaním úradník uhorského ministerského prezídia — a daň za túto podporu zaplatil napísaním maďarskej knižky *A csehtót nemzetegység multja, jelene és jövője* (Budapešť, 1902) (Minulosť, prítomnosť a budúcnosť československej národnosti), ktorú maďarské časopisy neobyčajne priaznivo prijali



(podľa Hodžu „s jasotom“), pretože jej autor sa údajne usiloval priblížiť slovenskú syntax maďarčine a najmä vylúčiť zo spisovného slovenského jazyka rusizmy a bohemizmy, čím chcel naznačiť — a to mu Hodža zazlieval najviac —, že medzi českým a slovenským jazykom neexistuje nijaká jednota, že slovenčina je „samorostlá reč, nemajúca s češtinou bližšieho spojenia“ (2, s. 38—39). „A na tomto základe“, pohoršuje sa M. Hodža, „má byť vydané heslo: Slováci nemajú s Čechmi nič do činenia — teda preč s česko-slovenskou vzájomnosťou!“ (2, s. 39).

Hodža obviňuje Samuela Czambela z toho, že chcel spôsobiť roztržku medzi Čechmi a Slovákmí, že chcel pod zámienkou úsilia o „čistú slovenčinu“ nahuckávať Slovákov proti Čechom. Hodža argumentuje v prospech zintenzívnenia česko-slovenských vzťahov najprv nedostatočnou kvalitou i kvantitou pôvodnej slovenskej literárnej tvorby: „Čo má ten Slováč, chtivý vzdelania, robiť? Jak nechce zhynúť duchovným hladom, musí siahnúť po tom najbližšom prameni vzdelania — a to je česká kniha, ktorej každý slovensky plynne rozprávajúci Slováč rozumie tak ako slovenčine“ (2, s. 40).

Hodža podozrieval Czambela, že osamostatnením slovenčiny od češtiny podporí maďarizačné úsilie uhorskej vlády, a tvrdil, že sa „medzi slovenčinou a medzi češtinou ani gramatické ani syntaktické ani frazeologické, ba ani slovné steny stavať nedajú“ (2, s. 59). Hodža trval na stanovisku československej kultúrnej vzájomnosti, ktoré si vysvetľoval v oblasti jazyka skôr ako tendenciu k zblížovaniu, nie k rozdeľovaniu: „Náš vývin nesie sa smerom českým.“ Uznával zásluhy po slovensky písanej literatúry, tvrdil, že je jej málo, a preto ju treba v kultúrno-výchovnom pôsobení na národ spájať s využívaním hodnotnej českej kultúry.

Na druhej strane Hodža v tomto období nepopieral význam spisovnej slovenčiny a zároveň rozhodne odmietal prípadné podozrenie, že vzájomnosť Čechov a Slovákov by mala byť spojená s akýmsi počesťovaním slovenskej kultúry. Keď vydavateľ a redaktor časopisu *Československá vzájomnosť* Přecechtěl žiadal zavedenie češtiny ako slovenského spisovného jazyka, práve Hodža mu ostro odpovedal v *Slovenskom týždenníku* (roč. I., č. 24 z 11. decembra 1903): „Takéto stanovisko je len svedectvom toho, že patričný pán nemá ani pochopu o tom, v čom vlastne záleží tá vzájomnosť. Veď je to už v tom slove obsiahnuté: vzájomnosť a nie počesťovanie“ (2, s. 76).

V tom čase sa ešte viac-menej vyhýbal spájaniu otázok „československej vzájomnosti“ s politikou, aspoň priamo nepoukazoval na politické aspekty tohto vzťahu. Tvrdil: „Nám totiž ohľadom vzájomnosti o politiku nejde, ale nám ide o vzájomnosť vo veciach osvety“ (2, s. 79).

To bolo ešte u Hodžu obdobie „československého národa etnografického“, keď sa jeho program „československej vzájomnosti“ obmedzoval len na osvetu a vzdelanosť a nanajvýš ešte na spoluprácu v niektorých hospodárskych otázkach. Politické aspekty začal nadobúdať pro-

gram vzájomnosti až v rokoch 1905—1906 a neskôr, teda v začiatkoch Hodžovej politickej kariéry, keď začal pôsobiť ako poslanec uhorského snemu. V Hodoníne na schôdzi spolku *Československá jednota* dňa 14. augusta 1905 Hodža prvý raz poukázal na politické aspekty národného spojenectva, „vzájomnosti“ Čechov a Slovákov, apeloval však na zhromaždených prítomných, aby sa akékoľvek užitočné pokusy o zblíženie Slovákov s Čechmi uskutočňovali mimo problémov okolo spisovnej reči. Nijako nepopieral význam vzniku spisovnej slovenčiny, naopak, pokladal ju za veľmi dôležitý krok na ceste k národnej samostatnosti.

Vo svojom prejave ďalej opakoval, že „nemôže byť ani reči o tom, aby sa Slovákom natiskal jazyk český... Slovenčina je jazyk rýdzi, čistý: môže a má byť studnicou na očistenie češtiny, ktorá je vystavená vplyvu nemeckému a ktorá tomuto vplyvu bude podliehať do tých čias, kým sa neoprie o slovenčinu“ (2, s. 96).

Neskôr však, najmä po r. 1918, Hodžova predstava jednotného „československého národa“, ktorý by bol „jednotným národom politickým“, v konečnom dôsledku popierala ním predtým proklamované združenie dvoch samostatných národov — Čechov a Slovákov — na platforme vzájomnej rovnosti a rovnoprávnosti. Môžeme teda povedať, že koncepcia „jednotného československého národa“, ku ktorej sa Hodža otvorene hlásil, ozaj bola „...dobovým vyjadrením ideí čechoslovakizmu a v istom dobovom kontexte plnila funkciu jej rozvinutia a posilnenia. Povzdme hneď, že „rozvinutia“ dostatočne nezdôvodneného, špekulatívneho, založeného na neoprávnených dohadoch; že „posilnenia“ iba zdanlivého, pretože vychádzala z chybných predpokladov, ... Bola to však svojej dobe primeraná, z hľadiska vtedajšieho stavu historickej vedy seriózne rozpracovaná, odbornými, kultúrnymi i politickými kruhmi široko prijímaná historická hypotéza...“ (4, s. 38—39).

V tejto súvislosti treba tiež uviesť, že M. Hodža postupne s príklonom k etnickému čechoslovakizmu, ktorý nemohol zastrieť ani zdôrazňovaním „politického charakteru“, politickej podstaty domnelého „jednotného československého národa“, pragmaticky upravoval aj svoje náhľady na spisovnú slovenčinu a na dejiny svojho národa.

V práci *Československý rozkol*, ktorá vyšla s podtitulkom *Príspevky k dejinám slovenčiny* v Martine v r. 1920, teda už v čase existencie samostatnej republiky, sa pokúsil opísať „vznik fonetickej štúrovčiny a jej národnopolitický zmysel, potom jej pád, osnovanie spisovnej slovenčiny dielami Hodžovými a Hattalovými“ (5, s. 5).

V úvode k tejto práci Hodža výslovne uvádza, že text rukopisu knihy písal ešte v r. 1917, a preto sa ním nehlási k sporom o centralizmus a autonomizmus, ktoré prepukli až za existencie republiky.

„Ja som hľadal príčiny a ciele našej národnej rozluky. Ani nie natoľko rozluky v spisovnom jazyku, odôvodnenej i danými faktmi a pozdejšími výsledkami, ale hlavne pohnútky rozluky národnej, tak ako si ju bol zaumienil Štúr“ (5, s. 7), píše Milan Hodža a hneď v úvode

k práci uvádza svoj východiskový teoretický predpoklad, podľa ktorého kodifikovaním spisovného jazyka v štyridsiatych rokoch 19. stor. „udialo sa podstatne viac, než vznik knižnej slovenčiny: udial sa rozpadok jednotného kultúrneho telesa na dvoje, rozkol na dve národné individuality. A tu vidíme, že pohnútkou k tomuto národnému rozkolu nebola vnútorná nutnosť, ale politický zámer“ [5, s. 9].

Hodža jednoznačne odsudzuje Štúrovo odtrhnutie od češtiny a hodnotí ho predovšetkým ako výrazné oslabenie československého národa v prospech jeho nepriateľov. „Áno“, píše, „slovenčina, tak, ako nám ju osnoval Štúr a stvrdil vývoj uhorských vecí roku 1859, bola „politicum“, a to, povedzme si doprosta, politicum hungaricum“ [5, s. 11]. Podľa Hodžu Štúrova „rozluka bola štedrým a predčasne poskytnutým ústupkom maďarského štátu a jeho feudálnej náročivosti“ [5, s. 400]. Nepopiera pritom, pravda, skutočnosť, že Slováci mali v tom čase vlastný jazyk, odlišný od češtiny, ani netvrdí, že by sa slovenčina nemohla objaviť aj na stránkach kníh, najmä v krásnej literatúre, zastáva však názor, že by mala existovať, pôsobiť a rozvíjať sa v rámci „českoslovenčiny“.

Okrem politických dôvodov Hodža nevidí a neuznáva nijaké argumenty, svedčiace v prospech zavedenia spisovnej reči Ľudovítom Štúrom. Súhlasí síce s tým, že „slovenčina ako jazykový a slohový odstín, bola vždy nepopierateľnou skutočnosťou“, vzápätí sa však pýta: „Otázka záležala len v tom, či to znamená osobitný jazyk? Zaisťe nie, len *zvláštnu formu spoločného jazyka*. [podčiarkol K. K.]. Azda, dľa Šafárika, v kruhu, možno ešte menej. Na nijaký pád nestačil sklon k dialektu ako dôvod na založenie novej národnej individuality s osobitnou literatúrou“ [5, s. 183].

Je len pochopiteľné, že prácu M. Hodžu *Československý rozkol* vzápätí po jej publikovaní pozitívne prijali čechoslovakisticky orientovaní teoretici. Pre túto skupinu teoretikov príznačné hodnotenie Hodžovho *Rozkolu* podáva známy Štúrov kritik V. Chaloupecký<sup>4</sup> keď píše: „Thema knihy Hodžovy je tujíž nejen zajímavé, ale i choulostivé. A nelze podceňovati odvahu autora, Slovák a předního politika, jenž se k řešení této otázky odhodlal. Kniha Hodžova je znamenitá. Je to smělý pokus o novou konstrukci československé národní filosofie, je to vážný a zdařilý pokus o vyrovnání účtů s minulostí a zároveň o vytvoření národního programu pro zítřek. A možno-li ještě dodatí, že stalo se tak na základe čistě vědeckém a methodou, která se nemusí obávati žádné vážné kritiky, je patrné, že jde tu o vědecký a národní čin, jenž co do zásluhy nemá hned sobě rovného. V historické literatuře naší poslední doby patří zajisté Hodžova kniha k pracím nejlepším“ [6, s. 496].

<sup>4</sup> Rozsiahla stať V. Chaloupeckého „*Československý rozkol*“ v *pracích Dra Milana Hodži a Dra Josefa Škultétyho* bola prvýkrát publikovaná krátko po výjdení Hodžovho *Rozkolu* v r. 1920 v Českom časopise historickom, roč. XXVI.



M. Hodža skutočne v *Rozkole* uznáva význam spisovnej slovenčiny pre literatúru, pre rozvoj umeleckej spisby. Neuznáva ho však pre ďalší politický vývin národa. V tomto duchu dokonca považuje Štúra za separatistu, ktorý nesprávne pochopil postavenie slovenského národa v kontexte slovensko-českého vzťahu, rozbil tento vzťah a porušil tak stáročné historické tradície. Navyiac, jeho čin znamenal aj rozklad mravných základov „československého národa“.

V práci *Československý rozkol* o tom Hodža píše takto: „Formalistický pojem literatúry skalil našim otcom zrak. Oni šmahom ruky chceli rozŕať náš súvis s tým veľkolepým prejavom energií mravných a duchovných, ktorý v skutočnosti raz navždy stvorili československému národu nerozlučne jednotné mravné základy“ (5, s. 189).

Hodžov *Rozkol* je zrejším dokladom toho, že jeho autor Štúrov zámer nepochopil, totiž že Štúr, a v tom sa stotožňujeme s názorom E. Várossovej, „... ako úspešný syntetik osvietenského programu bezprostrednej pomoci životu so špekulatívnou filozofiou dejín — sa snaží ukázať, že každý národ práve rozvíjaním svojich vlastných osobitných znakov, jazyka, literatúry, umenia a svojej kultúrnej osobitosti môže prispieť k rozvoju všeobecnej ľudskosti. Aby sme mohli byť ľuďmi a patriť do rodiny národov, musíme byť Slovanmi, aby sme však mohli byť Slovanmi, musíme sa uvedomiť najprv ako Slováci. Konečne, aby sme mohli byť Slovákmi, musíme najprv získať vlastnosti, ktoré charakterizujú národ. K týmto znakom patrí reč, literatúra, kultúrno-duchovná osobitosť, územie i hospodársky život“ (7, s. 98).

Na Hodžovej argumentácii v prospech teoretickej konštrukcie „československého národa“ zaráža predovšetkým jej faktická nesprávnosť, ako aj subjektivizmus pri hodnotení niektorých historických faktov.<sup>5</sup> Zdá sa, žiaľ, že Hodža nedokázal pochopiť proces konštituovania moderných európskych národov, medzi ktoré nepochybne patrí národ slovenský. Nepochopil, že to nebola len ľubovôľa niektorých vyvolených jedincov alebo malých skupiniek ľudí, prípadne geniálnych vodcov národa, ale výsledok dlhodobej duchovnej a materiálnej činnosti mnohých generácií, ktoré pôsobili na proces utvárania novodobých národov.

Milan Hodža spolu s ostatnými prívržencami myšlienok čechoslovakizmu sa pokúšal svojou — inak materiálno bohatou — štúdiou *Československý rozkol* teoreticky aktívne podporiť súdobú predstavu jednotného československého národa. Dejinný vývoj ako univerzálny verifikátor však nepotvrdil platnosť hypotézy čechoslovakizmu a s ňou spätých teoretických konštrukcií „jednotného etnografického“, či „jednotného politického národa československého“, ani „jednotnej československej reči“.

<sup>5</sup> Na tieto okolnosti detailne poukázal zo svojho hľadiska jeden z najvýznamnejších kritikov Hodžovho *Československého rozkolu* Jozef Škultéty v práci *Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života*. [8]

1. HODŽA, M.: Články, reči, štúdie. I. Praha 1930.
2. HODŽA, M.: Články, reči, štúdie. II. Praha 1930.
3. HODŽA, M.: Články, reči, štúdie. VII. Bratislava 1934.
4. KUSÝ, M.: Slováci a československá štátnosť. In: Na vinách Slobodnej Európy. Bratislava 1990.
5. HODŽA, M.: Československý rozkol. Turčiansky sv. Martin 1920.
6. CHALOUPECKÝ, V.: „Československý rozkol“ v prácich Dra Milana Hodži a Dra Josefa Škultétyho. In: Milan Hodža. Publicista, politik, vedecký pracovník. Praha 1930.
7. VÁROSSOVÁ, E.: Slovenské obrodenecké myslenie. Bratislava 1963.
8. ŠKULTĚTY, J.: Stodvadsaťpäť rokov zo slovenského života. Turčiansky sv. Martin 1920.
9. KOLLÁR, K.: Sociálno-filozofické názory M. Hodžu. Filozofia 1986, č. 5.

# ПРОБЛЕМА ЧЕХО-СЛОВАЦКОЙ ВЗАИМНОСТИ В ПОНИМАНИИ М. ГОДЖИ

Карол Коллар

В статье рассматривается развитие взглядов видного словацкого теоретика, публициста и политика Милана Годжи на чешско-словацкий вопрос в период первых двадцати лет нашего века. Данный период представляет собой второй творческий этап теоретической активности М. Годжи. Автор статьи указывает на идейные источники концепции „единой чехословацкой нации“ Годжи (реалистическая философия Масарика), анализирует его отношение к словацкому языку как самостоятельному литературному языку, которое являлось значительным индикатором развития взглядов Годжи на чешско-словацкие отношения.

# DAS PROBLEM DER TSCHESCHO-SLOWAKISCHEN WECHSELSEITIGKEIT IN DER AUFFASSUNG MILAN HODŽAS

Karol Kollár

Die Studie folgt der Entwicklung der Anschauungen Milan Hodžas über die tschecho-slowakische Frage in den ersten zwanzig Jahren dieses Jahrhunderts. Der Vf. beleuchtet den Ideenhintergrund der Hodžaschen Konzeption einer „einheitlichen tschechoslowakischen Nation“, analysiert seine Stellungnahmen zur slowakischen Sprache, die einen signifikanten Indikator der Hodžaschen Auffassungen des tschecho-slowakischen Verhältnisses darstellen.